

אחוות הטבע

אגנייסקה פֶּשְׁקָה

כמעט כל אדם בן זמננו שומע מדי יום את הטענה הנפוצה "כולנו זקוקים לקהילה". למוסכמה השחוקה הזאת שותפים גם אנשי הימין הקיצוני. מחקר של קבוצות ימין באירופה מעלה גורם שהרצון להשתייך לקהילה מהווה מקור משיכה חשוב לא פחות מאשר התשוקה לאלימות או שנאת הזר. הקהילה ההדוקה של המיליטנטים נחוות כקבוצת נבחרים שמבטיחה לצעירים התלושים חברות, תמיכה ותחושת שליחות. היא גם מורחבת כדי לכלול את כלל בני האומה, החיים והמתים. בהקשר זה, האומה מוצגת כנוסחת פלא רבת עוצמה שמשיבה את הקסם לעולם ומספקת מענה לתחלואי ההווה

אוגוסט 2026

אם תחשבו על פודקאסטים שהקשבתם להם לאחרונה או על מאמרים ששיתפתם, כמה מהם הדגישו את חשיבותה של קהילה? כשפסיכותרפיסטים עוסקים במגפת הבדידות, בנזקים שגורמות הרשתות החברתיות למגע האנושי הבלתי אמצעי ובקושי של צעירים לבנות קשרים עם בני ובנות גילם אחרי מגפת הקורונה, אחד ההסברים שהם מציעים הוא היעדרה של "קהילה". סוציולוגים רואים את הקהילה כדרך הטובה ביותר לתמוך במשפחות גרעיניות וכפתרון למחסור במסגרות טיפול בילדים. אנתרופולוגים מזכירים לנו את כוחם של טקסים קולקטיביים ומביאים דוגמאות למגוון מודלים תרבותיים של חיי קהילה. מומחי אקלים מדגישים שהמאבק בהתחממות הגלובלית דורש כלכלה שיתופית ושלל מאמצים קהילתיים. בקצרה, בין שהעניין הוא פתרון בעיות כלכליות, ריפוי טראומות אישיות או הצלתו של הדור הנוכחי, "הקהילה" מוצגת כתרופת פלא.

אם נשמע שאני ספקנית בנוגע ל"הייפ" הזה סביב הקהילה, אין זאת משום שאני חולקת על חשיבותם של שיתוף פעולה, תמיכה וסולידריות, שכולנו נוטים לקשור אותם לרעיון הקהילה. כמאָרָה באוניברסיטה, כאזרחית, כתושבת הפלנטה המתחממת במהירות, קשה שלא להכיר בנזקים שחולל בעשורים האחרונים ערעור קשרי הקהילה ברמה האישית והחברתית גם יחד, במקביל להתפשטות ולנורמליזציה של הסדר הניאורליברלי שעיצב מחדש את החיים הפוליטיים, הכלכליים והחברתיים. אבל מכיוון שאנו נוטים לייחס שלל בעיות למה שנתפס כהיעדר קהילה או כחולשת הקהילה, עלינו לשאול לא

רק אם "קהילה" היא אכן מה שנחוץ ונדרש בכל מקום, אלא איזה סוג של קהילה נחוץ, ולמה הכוונה בדיוק ב"קהילה". יתר על כן, שאלות אלו צריכות להביא אותנו לשקול: אילו גורמים הביאו מלכתחילה ל"בריחה מהקהילה", ומה ממשיך להרחיק ממנה אנשים?

אני כותבת את הדברים הללו גם כאתנוגרפית שבילתה את עשר השנים האחרונות עם קבוצת אנשים - "קהילה", בלשונה - שעושה כל שימוש אפשרי במונח "קהילה" והופכת אותה לדבר מקודש כמעט. מאז 2015 אני עוקבת אחר פעילי ימין קיצוני בכמה מדינות אירופיות, אוספת את סיפורי החיים שלהם, צופה בפעילותם ומבקשת להבין מה מניע אותם לאמץ אידיאולוגיה לאומנית קיצונית. התנועות שהם משתייכים אליהן חולקות כמה מאפייני מפתח: כולן לאומניות קיצונית, מבטאות זיקה למורשת הנוצרית, דבקות באידיאולוגיה מגדרית שמרנית, ורואות בפשיזם שבין מלחמות העולם מקור השראה. הפרשנות ההיסטורית והתרבותית של פעילים אלו גדושה טענות גזעניות וקסנופוביות, ומבטאת סדר יום אנטי-פלורליסטי ואנטי-שוויוני מאוד. חברי התנועות הללו פעילים בתחומים רבים - מפוליטיקה היסטורית, דרך פרויקטים של סיוע חברתי ועד קידום של פעילויות ספורט ואורח חיים בריא. הם רואים עצמם כחלק מתנועה חברתית ולא כמפלגה פוליטית, ומדגישים במיוחד את שליחותם החינוכית, שאותה הם ממקדים בתחומי התרבות והמוסר. כל אחת מן התנועות הללו מונה בין עשרות למאות חברים, וסביב פעילותן המקומית מתגבשות קבוצות לכידות מאוד, שלעיתים קרובות נפגשות על בסיס יומיומי.

למרות קווי הדמיון בין צעירים שפגשתי באיטליה, בפולין ובהונגריה, הם ביטאו גישות שונות לדת, לנישואים ולפתרונות כלכליים קונקרטיים. צעירים שפעילים במדינה אחת במסגרת תנועה אחת עשויים להיות שונים זה מזה מבחינת הדמויות האינטלקטואליות שמהן הם שואבים השראה, ולהגיע מרקעים שונים למדי. חלקם ילדים מרדנים של מהפכני 1968; אחרים הם צאצאים אדוקים של קתולים מסורים. שלל הנתונים והסיפורים האישיים שפגשתי הרשים אותי במיוחד בראשית הפרויקט, כשניסיתי להבין כיצד יכולה להתקיים הטרוגניות כזאת בתוך תנועות שנראות הומוגניות למדי. אחד המכנים המשותפים שזיהיתי בסיפוריהם היה החיפוש אחר קהילה - כאשר הסבירו לי מה הביא אותם להצטרף לתנועה; וכוחה של הקהילה - כאשר הסבירו מה גרם להם להישאר בה. "אנחנו כמו 'אחוות הטבעת'", אמר לי פעם אלברטו, פעיל איטלקי, בעיניים נוצצות. "מה שמשך אותי לקהילה הזאת היה שהבנתי שכאן יכולים להיות לי קשרים כמו בשר הטבעות - חברויות, קרבה". מקבילו הפולני מירון אמר: "את יודעת מה מושך אנשים [לקבוצה הזאת]? רוח קהילתית".

לאורך השנים גרמו לי מגעיי עם פעילי ימין קיצוני להבין מדוע "קהילה" היא דבר מושך כל כך ומוגדר פעמים רבות כערך עליון, וגם מדוע היא עשויה להיות מלכודת. אף שאין ספק כי התנועות הקיצוניות שחקרתי עשויות להיראות שוליות, אידיאליסטיות ומנותקות מן השאיפות, מן הכמיהות ומן התחלואים של חברות הרוב שבתוכן הן פועלות, בחינתן מקרוב ממחישה כיצד אתנוגרפיה - ואנתרופולוגיה, באופן כללי יותר - עניינת חקירה של סוגיות גדולות במקומות קטנים. אבל אם חקירת הימין הקיצוני עשויה להוסיף לנו ידע על הקהילה, כי אז מן הראוי לשאול מהי בעצם קהילה.

כוח המשיכה של הקהילה

ריימונד ויליאמס, שדן במונח "קהילה" כאחת מ"מילות המפתח" שלו לשנת 1976, ציין שזו יכולה להיות "המילה החמימה והמשכנעת שתתאר מערך יחסים קיים, או המילה החמימה והמשכנעת שתתאר מערך יחסים אלטרנטיבי". כך או כך, "נדמה שהיא לעולם אינה משמשת לשלילה, ולעולם אינה מוצבת מול מונח חיובי המובחן ממנה". שורשי המשמעויות ה"חמימות" של המונח מצויים בעיונים של מדעי החברה במודרניות ובמודרניזציה, שבמסגרתם "קהילות" (מסורתיות) ו"חברות" (מודרניות) נתפסו כמערכים של יחסים רגשיים או של קשרים רציונליים, בהתאמה. בתור שכאלה, קהילות עברו לא פעם אידיאליזציה ונתפסו כקיבוצים אנושיים חמימים ופחות פורמליים, והוגדו ליחסים הקרים והרשמיים שאמורים היו להפוך דומיננטיים יותר, לכאורה, בתקופה המודרנית.

לפי גישותיהם של פרדיננד טניס ואמיל דורקהיים, הניגוד בין "קהילה" ל"חברה" נקשר בקרבה לעומת ריחוק, ובקשרים טבעיים ואורגניים לעומת יחסים שנוצרים באופן מלאכותי. השינוי מקהילה לחברה לא נתפס בהכרח כשלילי. תיאורטיקנים מודרניים אימצו עמדה אבולוציונית ושיערו שהיעלמות הקהילה תביא להחלפתן של ההיררכיה והכריזמה הדתית בשוויון ובקריטריונים מדעיים רציונליים. ראייה כזאת של מהות השינוי החברתי מציבה את הקהילה גם מול כוחות השוק. על כן בפרשנות המרקסיסטית, למשל, השיח על הקהילה עשוי להיות אמביוולנטי בסופו של דבר, משום שבמובנה השלילי הקהילה מייצגת את חיי הכפר הנחשלים, אך במובנה החיובי היא נשק המשמש למאבק בניכור.

מול הקריאה הטלאולוגית של ההיסטוריה האנושית, שהדגישה את הפיכתן של קהילות לחברות, רעיון הקהילה לא רק שרד אלא אולי אף התרחב. ובין שאנחנו מדברים על "קהילה שכונתית", על "קהילה דתית", על "קהילה אירופית" או על "קהילה גלובלית", ברור שהשימוש במונח נעשה בשל משמעויות החיוביות, וגם משום שהוא מעורפל דיו כדי לכסות את שלל הדרכים שבהן אנשים חוברים ונקשרים זה לזה. נראה אפוא כי הקהילה היא מונח פרדוקסלי. השימוש הרווח בה כמעט רוקן אותה ממשמעות, אבל בה בעת, ולאור השכיחות שבה משתמשים במונח ומיישמים אותו, ברור שמוכרח להיות לו פשר כלשהו.

נדמה כי "העוצמה האפקטיבית" של הקהילה, במונחיה של האנתרופולוגית אן גרודזינס גולד, אינה נחלשת. אף שאינספור חוקרים הפריכו את המיתוס שלפיו הקהילה היא תחום של שיתוף פעולה והרמוניה, והראו כי מדובר במוקד של סכסוכים, פערים ואי־שוויון וכי חוויית הקהילה אינה הולמת את דימויה הרומנטי, בפועל התפיסה האידיאלית של הקהילה עודנה רווחת, והיא ממשיכה לעורר שאיפות מסוימות.

פעילי ימין קיצוני דבקים אף הם בתפיסה הרומנטית של הקהילה. כשהם מדברים על התנועות שהם משתייכים אליהן הם מזכירים מושגים כגון אחווה, רעות, בית ומקלט, אבל בראש ובראשונה הם רואים עצמם כ"קהילות מוסריות" שהדבק המחבר את חבריהן יחדיו הוא אתיקה משותפת ו"רוח קהילתית". הרטוריקה הלאומנית והדתית הקיצונית שהם מאמצים היא, לדידם, תגובה לעולם גלובלי שמוחק קהילות תרבותיות מובחנות וחיי קהילה דתיים. אבל יותר מכול, הם רואים בקהילה תגובה לליברליזם

ול"אינדווידואליזם הקיצוני" שלו. לפי הבנתם, הליברליזם הוא מערכת שהורסת את חיי הקהילה ואת ערכי הקהילה בכל רמה - פוליטית, כלכלית, תרבותית ומוסרית. "הליברליזם הוא מערכת אובדנית", אמר לי פעם פעיל איטלקי בשם ליאונרדו ונד בראשו. "איך אפשר לא להאמין בשום דבר?" השיח הקהילתי שמאמצים הפעילים המיליטנטיים של הימין הקיצוני משמעו דחייה של המודרניות הליברלית, ובמילותיו של ליאונרדו - רצון "להשיב את הקסם לעולם". הדרך שבה הם מבינים את הליברליזם והליברלים כיריביהם עשויה להיראות כמו קריקטורה, אבל למעשה היא מפתח להבנת כוח המשיכה של חזונות הקהילה של הימין הקיצוני, ואחר כך להבנת כוח המשיכה של הקהילה בכלל.

מרגע שהתחלתי את מחקרי עם צעירי הימין הקיצוני, הופנתה אליי שוב ושוב אותה שאלה: האם הפוטנציאל האלים הוא שמושך אותם אל הימין הקיצוני, והאם האפשרות לפעול באלימות היא שקושרת אותם לקבוצה וגורמת להם להמשיך לקחת חלק בתנועה? בסצנות אלימות מכל רחבי העולם - מן הירי במסגד בכרייסטצ'רץ' שבניו זילנד בשנת 2019, דרך המתקפה על הקפיטול בארצות הברית בשנת 2021 ועד להתקפות קבועות על מהגרים באירופה ומהומות אנטי-מוסלמיות בהודו - ניכר שיעור ההשתתפות הגבוה של צעירים. אף שמעולם לא ראיתי בעיניי מקרים של אלימות נגד זרים, אני מכירה את הקטטות המתרחשות באצטדיוני כדורגל, ואת רטוריקת השטנה וההסתה לאלימות שלפעמים מביאה אל בית המשפט חברים בתנועות מסוימות. אבל כשאני משיבה לשאלה על גורמי המשיכה והמוטיבציות, אני תמיד מצביעה על דבר נוסף שהימין הקיצוני מציע מלבד האלימות.

צעיר אינו צריך להיות חבר בתנועה כדי לנפץ חלון מכולת של מהגרים, או כדי להיות מעורב בקטטה אלימה באצטדיון. ודאי שקהילה - כל קהילת מאמינים הנשבעת אמונים למטרה כלשהי - עשויה לדחוף אנשים לפעולות אלימות, וגם הקשר בין אלימות סמלית ופיזית אינו מוטל בספק. אבל אם נביא בחשבון את המחיר הכרוך בהשתייכות לקהילות ימין קיצוני, נבין שבני הקהילה בוודאי שואבים מהן תועלת שנעלמת מעינינו כל עוד אנחנו מתרכזים רק בהיתקלויות אלימות. כך גם לגבי התועלת הגלומה בחברות רשמית בתנועה, שנעה מתמיכה כלכלית ועד תמיכה רגשית. מירון, ממנהיגי התנועה הפולנית ואדם דתי מאוד, נהג לספר סיפורים שעניינם טרנספורמציות אישיות. הוא סיפר לי למשל על אדם שחבריו "הצילו": "הוא עזב את הסמים; היום יש לו עבודה טובה ובקרוב הוא יעבור לדירה משלו. בלעדינו יכול להיות שהוא לא היה בחיים עכשיו. והיום, אם למישהו אחר יש בעיה עם סמים, אנחנו מתקשרים [אליו] והוא עוזר לאנשים האלה". על אדם אחר הוא סיפר: "לפני שהוא הצטרף [אלינו] הוא מעולם לא החזיק ספר ביד. ועכשיו הוא לפעמים מפתיע אותי כשהוא מציין פרטים שבעצמי פספסתי. קודם הוא רק רצה ללכת מכות".

כאשר בוחנים את גורמי המשיכה לקהילה, יש להביא בחשבון את ההבטחה או התקווה לטרנספורמציה באמצעות הקהילה. במילותיו של אחד ממנהיגי התנועות, לתנועות ימין קיצוני מצטרפים או "אנשים עם בעיות" או אנשים ש"מזהים את טיבה האמיתי של המציאות, שצריך לשנות משהו, שצריך לעשות משהו" (אף שלא יודה בכך בהכרח, נראה שהדבר נכון גם לתנועות אחרות). נתבונן כעת בשני מסלולים שכיחים למדי של חברי תנועות.

זאת רק ההתחלה

אישה צעירה הולכת להופעת רוק כבד עם בן כיתה ומגלה שהיא אורגנה בידי קבוצת אנשים ששותפים לטעמה המוזיקלי; היא משוחחת איתם אחרי ההופעה, והם מזמינים אותה לצאת איתם לפאב. שם היא מגלה שהקבוצה מארגנת טיולים בהרים בימי ראשון, ומחליטה להצטרף אליהם. היא שומעת גם שחברי הקבוצה מתנדבים באופן קבוע במקלט לבעלי חיים. היא מתחילה להגיע בימי שישי למפגשים בפאב ולהתנדב בעצמה במקלט. היא מופתעת מעט כאשר אחד המפגשים כולל שיחה עם פוליטיקאי מן הימין הקיצוני שמדבר על "תפקידי מגדר טבעיים" ומגן על ערכי "המשפחה המסורתית". הנאום הפטריארכלי שלו מעורר בה אי־נוחות. ובכל זאת, ככל שהיא מבלה זמן רב יותר עם חברי התנועה, כך משתנה ומתגבשת עמדתה בנושא: היא טוענת שהיא יכולה להיות אישה אקטיביסטית גם בלי להפר היררכיות מגדריות מסורתיות. היא מרגישה שמעודדים אותה לבצע מגוון תפקידים, גם אם בגדרי הגבולות שקבעה התנועה. השעות שהיא מבלה בקבוצה הן המפלט האהוב עליה מעבודתה המייגעת והבלתי משתלמת כמוקדנית.

במהלך קניות בשוק, בחור צעיר מבחין בחבורת צעירים שאוספים מזון עבור נזקקים בני ארצם. הוא תורם מעט מזון בעצמו, לוקח מהם עלון מידע ובודק את האפשרות לבוא להתנדב באיסופי מזון. הוא סיים תיכון לא מזמן ושם למד עם נערים רבים בני גילו שהם ילדים למשפחות מהגרים. ואף שהוא טוען כי אין לו דבר נגד מהגרים, הוא תופס שתושבי המדינה שלו נאלצים כעת להתחרות ביניהם על משאבים מועטים יותר: שירותי רווחה, משרות, גישה לשירותי בריאות. לאחר שהשתתף בכמה איסופי מזון, הוא לומד עוד על התנועה שהם מייצגים. אחרי אחת מפעילויות איסוף המזון הוא מצטרף לחברים ומבקר במטה התנועה, ומעלעל בספרים הניצבים על מדפי הספרייה הקטנה שם. מן הספרים הוא שואב אוצר מילים ופרשנויות: "ההחלפה הגדולה", "אי־תאימות תרבותית", "גזענות אנטי־לבנה". בהפגנה נגד מהגרים שמארגנת התנועה, הוא זה שממציא סיסמאות ומצייר שלטים.

לפני שייעשו "חברים מן המניין", הבחור והאישה הצעירה יצטרכו להוכיח ש"הם מוכנים": להשתתף כמה שיותר בפעילות התנועה, להראות שהם מכירים את "הספרות הבסיסית". לאחר שיתקבלו רשמית כחברים בטקס "קהילתי" מרגש, הם ימשיכו ליצור קשרי חברות ולארגן מגוון פעילויות עם אחיהם־רעיהם, ובה בעת ימלאו תפקידים מוגדרים היטב ויכבדו בלא תנאי את ההיררכיות של התנועה: יצייתו לפקודות ראשי הקבוצות שלהם, יגיעו לפעילויות בזמן (ויקבלו בהכנעה עונשים על איחורים), וידברו רק כשיקבלו את זכות הדיבור.

בעשר השנים שבהן חקרתי את הימין הקיצוני, השתתפתי במגוון אירועים קבוצתיים. בין שהיו רשמיים או בלתי רשמיים, הם תמיד הדגישו את הסתירות והפרדוקסים הגלומים ב"קהילה". כך למשל באירוע הטקסי בפולין בחגיגת יום השנה של התנועה, שמשמשת גם לקבלה רשמית של חברים חדשים, ובה משתתפים פעילים מכל רחבי המדינה.

דמיינו מרכז כנסים אלגנטי בעיר בינונית בגודלה, שהתנועה שכרה אותו לצורך האירוע. מרכז הכנסים מרוהט ברהיטי עץ אופנתיים ולרוב הוא כנראה מארח קבוצות של בנקאים ועובדי חברות, ולא עשרות צעירים לבושים בבגדים כהים בסגנון צבאי. המארגנים מכסים את הקירות החשופים בדגלים ובכרזות שעליהן סיסמאות כמו "מעטים אבל פנאטים".

הפעילים שנאספו שם תופסים שורות אחדות של כיסאות ומקשיבים לנאומים בדממה. כמה אנשים עולים על הבמה, מדווחים על פעילות התנועה ודנים בתוכניות לעתיד. אחד הפעילים מדבר על רשת התמיכה החברתית שפיתחה התנועה במהלך מגפת הקורונה ועל כל מה שלמדו באותה תקופה: "הבנו את היקף הבעיות החברתיות [...] לעולם לא אשכח את חיוכי הילדים בבתי היתומים [...]". כמה חשוב להתפלל יחד". פעיל נוסף מדבר על רשתות אדירות של שיתופי פעולה בחו"ל, ומתאר קהילה טרנס-לאומית של פעילים המאוחדים במאבקם "נגד העולם המודרני". פעילה בשם אלינה מדברת אף היא על אותו נושא ומתארת יוזמה על-לאומית חדשה, פלטפורמת רשת שבה תנועות לאומיות שונות יפרסמו מאמרים במגוון נושאים. היא בעלת תואר בספרות, ומדברת ברהיטות ובלהט על משמעות האקטיביזם עבורה: "האנשים שאני פוגשת בתנועה הם אלה שממלאים אותי במוטיבציה לפעול". אילו ישתם שם הייתם כנראה מופתעים מן הקשב שזכה לו כל אחד מן הדוברים, או משורות הצעירים שיושבים בדממה בלי להתעסק בטלפונים שלהם ואפילו בלי להתלחש.

פעילים אחרים מדברים על סוגיות פוליטיות-כלכליות ומדגישים את כוחה של החלופה הלאומית הקיצונית, שאינה שמאל וגם אינה ימין: על הצורך להילחם בניאו-ליברליזם וגם במורשת הקומוניזם הסובייטי. אחד הדוברים מבהיר שמה שמוטל על כף המאזניים הוא גם השליטה הכלכלית של "אומת בעלי האפים המעוקלים". הביטוי האנטישמי הפרימיטיבי שהוא משתמש בו עומד בניגוד בולט לשאר נאומו, שבו הוא שוטח ביקורת מבוססת היטב על מערכת המיסוי שמספקת לתאגידים בינלאומיים יתרון על פני יזמים ועובדים מקומיים. לבסוף עולה לבמה מנהיג התנועה, מירון. הוא מתאר את עשר שנותיו בתנועה כשנים הטובות ביותר בחייו. הוא רואה את עוצמת התנועה בסולידריות וב"קולֶ'נְסְטָבו" בין החברים. המונח הפולני קולֶ'נְסְטָבו (*koleżeństwo*) - קולגיאליות - מחבר יחדיו את מושגי הרעות, הנדיבות והתמיכה ההדדית, ומהדהד את הקשר הנוצר בין מי שיש להם תחומי עניין משותפים. חבר אחר עולה על הבמה כדי לבקר ולא רק לשבח, ומאשים פעילים רבים בהיעדר מעורבות ובעצלנות: "הגיע הזמן שתזיזו את התחת!" הוא קורא.

באירוע הזה אפשר היה למצוא הכול: חיבור אל העבר, דגש על התמודדות עם בעיות אקטואליות, הבטחה לעתיד טוב יותר - והכול בשפה המשלבת בין ניתוחים כלכליים מבוססי נתונים ובין ביטויים גזעניים, אוצר מילים נשגב וגם קללות. האירוע שפע התלהבות, ביטויי סולידריות וחברות אמיתית. אחרי הנאומים הוקרן סרטון לציון שירותו הארוך של אחד הפעילים. הסרטון, שארך כחמש דקות, הראה שלל רגעים קהילתיים ופעיליות: טיולים בהרים וערבים סביב המדורה, ריצות ספורטיביות ואימונים באומנויות לחימה, צחוקים בעת ארוחה ומפגשי קריאה משותפים. הסרטון מזכיר את רוח הקולֶ'נְסְטָבו שאותה הדגיש מירון. אף שהסרטון נעשה עבור קהל פנימי בלבד (ועל כן לא היה צורך להיזהר בו מפני תכנים פוליטיים חתרניים או שימוש בסמלים אסורים), התזכורות היחידות לזהות גיבוריו היו תמונה של מנהיג ימין ברקע וסמל התנועה על חולצות.

כעת דמיינו לעצמכם כיצד עשויה להיראות שבועה טקסית בסביבה כזאת. כאשר מנחה האירוע מכריז שהגיע השעה, אחד הצעירים שאמורים להישבע אמונים עוצם את עיניו, והדם פועם בעורקיו. הוא מרכין את ראשו ומליט את פניו. נדמה שהוא מתפלל בדממה וממתין שיקראו לו לבמה, אבל הטקס נקטע. אחד הפעילים ניגש למיקרופון ואומר: "אני רוצה שתחשבו שוב אם אתם באמת מוכנים. אני לא רוצה שתתקשרו אליי בעוד חודשיים ותגידו ששיניתם את דעתכם". הוא מדבר בתקיפות אבל בנימה שנשמעת גם נרגזת מעט. "בבקשה, קחו את זה לתשומת ליבכם. עזיבה [של התנועה] היא בגידה. [הצעיר שאמור להישבע אמונים חושק שיניים למשמע המילה 'בגידה']. במילים אחרות... תיזהרו לא לעצבן אותי", הוא חותם בנימה חגיגית פחות.

אחרי שהוא מחזיר את המיקרופון למנחה מוכרזים שמות החברים החדשים, והם מוזמנים אל קדמת הבמה. כתריסר אנשים חוזרים על השבועה מול הצלב, מתחייבים להיות נאמנים לתנועה ולשרת את האומה, וחוזרים על המילים "אלוהים עדי". אחר כך כל הנוכחים מברכים אותם בהתלהבות. פעילים מזנקים ממקומם, מחבקים אותם ומביעים את התרגשותם מכך שהם "איתנו במאה אחוז". המנחה קורא: "זה לא הסוף, זאת רק התחלה!"

הקהילה הגדולה

אני יודעת היטב עד כמה בעייתי לשפוט משהו כ"אותנטי" או כ"אמיתי", ובכל זאת, לכל אורך עבודת השדה שלי לא יכולתי לחמוק ממונחים כאלה כאשר תיעדתי במחברותיי את השמחה הגלויה שנראה כי חברי התנועה שואבים מן הזמן שבילו יחד, את החשיבות הגדולה שייחסו לחברות ואת כוחם של קשרי הקהילה (בד בבד גם הבנתי כמה דעות קדומות היו לי בנושא, ואילו ציפיות היו לי לגבי עצם טבעם האינסטרומנטלי של קשרים). כשהתבוננתי בפעילים מברכים זה את זה כשנפגשו, יושבים יחד סביב המדורה, עומדים שלובי זרוע בהופעות או מתווכחים בלהט על נושאים שונים, התרשמתי מעוצמת החיבה, הקרבה והתמיכה ההדדית - כל הדברים שנקשרים "אידיאלית" בקהילות. חשוב במיוחד לציין כי אף שהאכפתיות והקשרים בין "חברים" ו"אחים" מתקיימים בתנועות הללו לצד היררכיה ברורה ונוקשה, לא נראה כי זו מחלישה את החוויות הללו. זה לא מפתיע, אם מביאים בחשבון את מה שאמרתי לעיל על המיתוס לגבי רעיון הקהילה.

שיחותיי עם אנשים שעזבו את התנועה מאששות את ההבחנות הללו. חלק מן הפעילים לשעבר סיפרו לי כי תפסו בשלב מסוים עד כמה הרטוריקה המפלה של התנועה הייתה רעילה, או חשו שהתנועה פנתה למסלול שגוי; אבל כמעט לא שמעתי מהם ספקות בנוגע לקשרי החברות שלהם, לתמיכה שקיבלו, לדברים שלמדו שם מאחרים או לדרכים שבהן האקטיביזם שינה אותם.

דברים ששיתפה איתי אולה, אחת ממשתתפות המחקר הפולניות שלי, שופכים אור על הסוגיה הזאת. כשאולה הסבירה מה פירושה של "קהילת הימין הקיצוני", היא אמרה שזו ממזגת שלושה סוגי קהילה: תנועת תחייה דתית, פעילות "צופית" וקבוצת אומנויות לחימה. כל השלוש מדגישות סדר, היררכיה ומשמעת. תנועות תחייה מדגישות את חשיבות הרוחניות ואת הפוטנציאל לשינוי; תנועות צופים - את שיתוף הפעולה והאחריות כלפי אחרים; וקבוצות של אומנויות לחימה - את החריצות והעבודה

העצמית. שנים של התבוננות בתנועות ימין קיצוניות חיזקו אצלי מאוד את המודעות לפנים השונים הללו של הקהילה. כאשר השתתפתי בפסטיבל קיץ ששילב קמפינג ביער עם הרצאות על רוחניות נוצרית אורתודוקסית ואימונים באומנויות לחימה, או כאשר צפיתי באירוע הנצחה שבו פעילים ערכו צעדה והאזינו בדממה לנאום חגיגי על אבותיהם הפטריארכים ועל הצורך בתחייה לאומית, נעשיתי מודעת גם לאופן שבו קהילת המיליטנטים ההדוקה מורחבת (לעיתים) כדי לכלול אחרים מבני האומה, החיים והמתים.

היכולת הזאת למתוח את הקהילה בזמן ובמרחב, ובה בעת להדגיש את אופייה הייחודי, היא לדעתי המפתח להבנת הצלחתו של הימין הקיצוני. במילים אחרות, תנועות ימין קיצוני מספקות לחבריהן מצע לפעילות ברמות שונות. מצד אחד הן מזמינות אותם לקחת חלק ב"שליחות", להשתייך למשהו שמוצג כגדול יותר (ונצחי). הן מדגישות את חשיבות "השורשים" ו"המסורת", ואת "השותפות עם המתים, החיים ומי שטרם נולדו". ציון חגיגי של אירועי עבר ושל אירועים היסטוריים הוא חלק בלתי נפרד מסדר יום רחב יותר: תמיכה בנזקקים, פעילות חינוכית וספורטיבית, קמפיינים שמבקשים להגן על ערכי "המשפחה המסורתית" והמורשת הנוצרית, ולאחרונה גם סוגיות סביבתיות ואתגרים שקשורים בבינה מלאכותית. "עבר", "הווה" ו"עתיד" נקשרים אפוא בקשר הדוק. באמצעות בנייה מוקפדת זו של דמות הקהילה הלאומית, הכורכת יחדיו סוגיות של כלכלה, תרבות ומורשת, מנהיגי התנועות מציגים את האומה כתרופת פלא רבת עוצמה לתחלואי ההווה וכמקור האמיתי היחיד ללכידות חברתית, ועל כן כמשהו שראוי להתאמץ למענו.

מנגד, הדימוי העצמי של התנועה הוא כזה של קהילת נבחרים: אנשים שמסוגלים ומוכנים להקריב קורבן, להקדיש זמן לאקטיביזם מיליטנטי ולהתנדבות, לעשות עבודה עצמית ולפעול מתוך שליחות. חברי התנועות מאמינים ותומכים ברעיון שלפיו הם שונים מאחרים בני גילם ומעמדם; הם אינם צעירים אדישים שהורעלו באידיאולוגיה ליברלית (כפי שאמר לי ליאונרדו, פעילי שמאל קיצוני עשויים להיחשב ליריבים, אבל לפחות מדובר באנשים שמאמינים "במשהו" ובקהילה). התנועות הן גם ערוצים של ניידות חברתית, לפעמים במובן החומרי ולפעמים במונחים של הון חברתי-תרבותי.

בדרך זו, באמצעות קידום חברות בקהילות הדוקות, מוגדרות בבירור ובלעדיות למדי, הם מטפחים חיבור רגשי לקהילה רחבה ומקדשים את הקשר בין החיים למתים, ובאמצעותו את רעיון האומה. אף שהדבר עשוי להישמע כאילו הוא מוכוון-עבר, הם מבינים זאת כפרויקט הממוקד בעתיד. אין פלא אפוא שכאשר הם דנים בפתרונות כלכליים חלופיים או באתגרים שמתעוררים עקב משבר האקלים, הפעילים פונים לא אחת לרעיון האוטופיה, וטוענים שהשפה האוטופיסטית היא הדרך "להשיב את הקסם" אל העולם המודרני הרציונלי.

ההייפ של הקהילה

למרכזיות הקהילה בפעילויותיהם של האקטיביסטים בימין הקיצוני יש השלכות חשובות על הבנת הסוגיה הקהילתית בכלל. רצוני לומר שהיא דוחפת אותנו לבחון את הצרכים והרצונות של צעירים באשר הם. צעירים שנמשכים לפעילות פמיניסטית, אנטי-גזענית או סביבתית אמנם עשויים לחתור למטרות

שונות למדי מאלה של צעירי הימין הקיצוני; אבל ייתכן בהחלט כי הם יפרשו את מה שמביא אותם לאקטיביזם מלכתחילה, ואת מה שנדמה להם שהאקטיביזם מציע להם, באופן דומה למדי לזה של מקביליהם בימין. במילים אחרות, צעירים שמצטרפים לכנסייה אוונגליסטית, לתנועת סקווררים או לאגודת סטודנטים עשויים לפעול כולם כדי למלא צרכים דומים, ובפרט הרצון להשתייך לקהילה ולהביע התנגדות לליברליזם. והסיבה לכך שההצעה הימנית הקיצונית מועדפת היום יותר ויותר על פני אפשרויות קהילתיות אחרות היא, להבנתי, היכולת לקשור את הקהילה ההדוקה של "כאן ועכשיו" אל "ייעוד" גדול יותר.

מרכזיות הקהילה מעלה אפוא לא רק את השאלה בדבר קסמן של "קהילות ימין קיצוני", אלא בדבר כוח המשיכה של "קהילות" בכלל בימינו. הסוציולוג השמרן רוברט ניזבט כתב בספרו **החתירה לקהילה** מ־1953 ש"מוטיב הפרט העקור, נטול המעמד, הנאבק למצוא פשר, המחפש מקום בסוג זה או אחר של קהילה מוסרית, שכיח בזמננו".^[1] שאלות של משמעות, אחווה ושייכות נפוצות גם בימינו, ועומדות ביסוד "תחיית הקהילה" העכשווית. אפשר לטעון שהן מאפיינות כל תקופה של שינוי. במיוחד בתקופות של אי־יציבות – ואין ספק שאנחנו חיים בתקופה כזאת – נולדים ומדומיינים שלל רעיונות של דרכי חיים אלטרנטיביות. מרבית הפרויקטים האוטופיים, למשל, כללו חזון קהילתי כזה או אחר.

בה בעת, דומה שכל קהילה מיוסדת על קברה של אחרת. מרגע שמתברר שקהילת החלום אינה סובלנית, שהיא מפלה אנשים מסוימים או שהיא אינה מספקת מבחינה כלכלית, יש נטייה לזנוח אותה ואז להחליפה בקהילה אחרת שמבטיחה להיות מכילה יותר, שוויונית יותר, צודקת יותר.

בספרה המרתק מ־*Everyday Utopia 2024*, האנתרופולוגית קריסטן גודֶסי מותחת ביקורת על המשפחה הגרעינית וטוענת כי זהו מוסד פטריארכלי וקפיטליסטי. אבל האם לא היינו טוענים טענה דומה כלפי המשפחה הרב־דורית, שלפני מאה שנה חיה יחד באותו בית בכפר, נשלטה ככל הנראה בידי פטריארך ופעלה כמפעל זעיר? והאם אין זה הוגן לומר שהמעבר ממודל כזה למודל של משפחה גרעינית היה פעמים רבות משחרר, בפרט לנשים שגודסי עוסקת בהן? אבל כדי לתקן את נקודות התורפה של המשפחה הגרעינית אין צורך לכוון מחדש את המשפחה הרב־דורית; די לדמיין צורות שונות של חיים קהילתיים, במסגרת "משפחות טלאים", עם שכנים, חברים, קואופרטיבים. העניין החשוב הוא שהמודלים החדשים הללו מכונים היום באופן שיטתי "קהילות", מתוך תקווה שהפעם הם יהיו מוצלחים.

תצפיות על קהילות ימין קיצוני מזכירות לנו גם שאף כי השיח על קהילות נוטה להדגיש קווי דמיון ואחדות, באותה מידה מדגישה מסגרת הקהילה את הבידול בינה ובין קבוצות אחרות ומודלי חיים אחרים. כפי שכותבים האנתרופולוגים אקיל גופטה וג'יימס פרגוסון בספרם מ־*Culture, Power, Place*, הקהילה נשענת על מגוון צורות של הדרה ושל הבניית אחרות. הרצון להשתייך ולהיקשר מתקיים אפוא לצד הרצון לבדל את עצמך, ומעשה ההתבדלות מתקיים לצד אפליה ודחייה.

זה בדיוק מה שצריך להעלות אצלנו סימני שאלה כאשר אנו בוחנים את ה"הייפ הקהילתי" בימינו: קל ואפילו מפתה להצביע על המרכיב האי־רציונלי הטבוע בזהויות ובנאמנויות לאומיות, לראות במופעי פטריוטיות דבר מיושן, ולחשוב כי אבד הכלח על שיח השורשים והמולדת. נדמה כי הקהילות שמבקרי

הימין הקיצוני שואפים לבנות הן שונות כל כך – הן מגוונות, שוויוניות, סובלניות, קוסמופוליטיות, ידידותיות ללהטב"קים – עד שקשה לראות כל דמיון בינן ובין קהילות הימין. גם לא קל לקבל את הרעיון כי ביסוד החתירה לקהילה עומדים מניעים דומים. אבל כדי להבין מה מביא צעירים לאמץ חזונות קהילתיים שלעיתים קרובות הם רדיקליים, אנו חייבים לבחון ביושר את קווי הדמיון בין הקהילות.

עניין נוסף, שפוסחים עליו לא פעם כאשר עוסקים בשכיחותו של השיח הקהילתי, הוא הפיכתו של רעיון הקהילה למעין מטבע עובר לסוחר. כאשר בידוד חברתי הופך לסוגיה של בריאות הציבור וגורם, כך נדמה, לקיטוב חברתי – פוליטיקאים, רופאים ואנשי חינוך מגייסים לעזרתם את רעיון הקהילה. ספרי הדרכה לבניית קהילות הופכים לרבי מכר, ומעסיקים מחייבים את עובדיהם להשתתף בסדנאות לבניית קהילה. למרבה האירוניה, הקהילה האידאולוגית – הנתפסת כחלופה להגיון השוק ולאידיווידואליזם פרוץ – הופכת כך בעצמה למוצר שיש לקנותו למען הצלחתו של הפרט. אם כן, אולי התעלומה המרכזית בשאלת הכמיהה לקהילה היא זו: מהו בעצם הדבר שאנחנו כמהים אליו?

הערות שוליים

[1][†] רוברט ניזבט, **החתירה לקהילה**, בתרגום צור ארליך, ירושלים: סלע מאיר, 2023, עמ' 33.

אגניישקה פֶּשֶׁקָה היא מרצה בכירה לאנתרופולוגיה באוניברסיטת מונטריאול בקנדה. היא מחברת הספרים **Hierarchy and Pluralism: Living Religious Difference in Catholic Poland (2015)** ו-**Living Right: Far-Right Youth Activists in Contemporary Europe (2024)**. המאמר פורסם במקור במגזין Aeon תחת הכותרת "Dreams of the Far Right".

תרגום: יניב פרקש
